

דפי עיון

"ליהודים היתה אורה" אמר רבי יהודה:
אורה - זו תורה.

וכך הוא אומר:
"כי נר מצוה ותורה אור" [מגילה ט"ז]

לזכרה של: אורה מושקוביץ ע"ה
משואות-יצחק

במפרשים

יו"ל ע"י מ. מושקוביץ * משואות-יצחק 79858, ד.ג. שדה-גת * טל': 08-8581440 * פקס: 08-8503835

פרשת בא

שנת תשס"ח

[ו] וּמָלְאוּ בְתִיף וּבְתִי כָל עֲבָדֶיךָ וּבְתִי כָל
מִצְרַיִם. בְּלִי סֶפֶק שֶׁבֵּית הַמֶּלֶךְ
יֹתֵר פְּנִימִי מִן בְּתִי כָל עֲבָדָיו, וּבְתִי כָל עֲבָדָיו
יֹתֵר פְּנִימִים מִן בְּתִי כָל מִצְרַיִם, וְאִיךָ יִכְנַס
הָאַרְבֶּה תַּחֲלָה לַפְּנִי וְלַפְּנִים וְאַחַר כֵּן בְּרֹאשׁ
כָּל חוּצוֹת? אֲלֹא וְדָאֵי שֶׁבְּדֶרֶךְ נִס נַעֲשֶׂה זֶה,
כִּי כְּדֶרֶךְ הַחֲטָא כֵּן הָעֲנֹשׁ, כִּי הוּא הַתַּחֲלִיל
בְּקַלְקֵלָה תַּחֲלָה וְאַחַר כֵּן עֲבָדָיו, כִּי בְּלִי סֶפֶק
שֶׁתֵּלָה הַחֲטָא יֹתֵר בּוֹ מִבְּעֲבָדָיו, וְיֹתֵר
בְּעֲבָדָיו מִכָּל עַמּוֹ, כְּדֶרֶךְ שֶׁפֶרֶשׁ רַש"י
בְּצִפְרֹדְעִים, שֶׁנֶּאֱמַר "וְעָלוּ וּבָאוּ בְּבֵיתְךָ וְגו'
וּבְבֵית עֲבָדֶיךָ וּבְעַמֶּךָ" (לעיל זכח). וְאוּלַּי
שֶׁעַל הַפּוּךְ סֹדֵר זֶה נֶאֱמַר "לִפְנֵינוּ לֹא הָיָה כֵּן
אַרְבֶּה כְּמָהוּ", יְכוּל לְהִיֹּת שֶׁהָיָה אַרְבֶּה
כְּמָהוּ, אֲבָל כֵּן לֹא יִהְיֶה עַל זֶה הַסֹּדֵר הַהַפּוּךְ
שֶׁלֹּא כְּדֶרֶךְ הָעוֹלָם.

א. כלי יקר.
פרק י' פסוק ו':

[ו] וּמָלְאוּ בְתִיף וּבְתִי כָל עֲבָדֶיךָ וּבְתִי כָל
מִצְרַיִם. וְיִצְא וַיֵּצֵא מֵעַם פְּרַעֲהַ. יִתְכַּן לְפָרֵשׁ שֶׁלֹּא
יֵצֵא עַדָּן, אֲלֹא פְּנֵה פְּנֵינוּ מִמֶּנּוּ לְצֵאת,
וְלֹא יֵצֵא כִּי אִם "מֵעַם פְּרַעֲהַ", אֲבָל הָיָה
עַדָּן בְּתוֹךְ עֲבָדָיו, וּבְתוֹךְ כֵּן "וַיֹּאמְרוּ עֲבָדֵי
פְּרַעֲהַ אֵלָיו עַד מָתַי יִהְיֶה זֶה לָנוּ לְמוֹקֵשׁ",
הָיוּ מֵרָאִים עַל מִשָּׁה בְּאֶצְבַּע לֵאמֹר כִּי זֶה
מִשָּׁה הָאִישׁ לֹא יִדְעֵנוּ עַד מָתַי יִהְיֶה לָנוּ
לְמוֹקֵשׁ, וּמִדְּאָמְרוּ זֶה - שָׁמַע מִיָּנֵה שֶׁהָיָה
עַדָּן בֵּינֵיהֶם. לְפִיכֵן "וַיּוֹשֶׁב אֶת מִשָּׁה וְאֶת
אֶהֱרֹן", מִמִּילָא הוֹשְׁבוּ, כִּי לֹא שָׁלַח אַחֲרֵיהֶם,
שֶׁהָיוּ עַדָּן בֵּינֵתָם וְשָׁמְעוּ דְבָרֵי עֲבָדָיו, וְעַל
יְדֵי כֵּן הוֹשְׁבוּ וְחָזְרוּ אֶל פְּרַעֲהַ, "וַיֹּאמְרוּ
אֲלֵיהֶם לָכוּ עֲבָדוּ וְגו'".

אלו

1. על אינה קושי צומד כרשננו בקטצ הראשון?
2. מה מצנהו על כק?
3. בקטצ השני מנהה כרשננו קושי ה'יוני כסוק, מהו?
4. איך הוא צונה על כק?

* * *

ב. האברבנאל.

פרק י' פסוקים ט', י' ט
ומשה השיבו: "בנערינו ובזקנינו" וגו'. כאומר, אתה אמרת: "מי ומי ההולכים", והוא
מאמר סתום יסבול הפרושים. שאפשר שתשאל זה לדעת אם ילכו זקני ישראל בלבד או
בחוריהם גם כן. ואפשר שהיתה כוונת שאלתך לדעת אם נוליד בנים ובנות וטף, או בלבד
האבות שהם הראויים לעבוד. או תהיה כוונה שלישית בשאלת "מי ומי ההולכים", והיא,
לדעת אם ילך העם לבדו או יוליכו עמהם מקניהם. כי בכל אחת משלש כוונות האלה
אפשר שיפורש מאמר "מי ומי ההולכים". ולכן משה השיב על שלשתן. כלומר, אם שאלת
"מי ומי ההולכים" - על הגברים, אם ילכו הזקנים או הבחורים בלבד, דע לך שבנערינו
ובזקנינו נלך. ואם שאלת לענין הנשים והטף, דע לך שגם כן נלך בבנינו ובבנותינו. ואם
שאלת אם מקננו ילך עמנו או לא, תדע שבצאננו ובבקרנו נלך. והסבה בכל זה: "כי חג יי'
לנו", ונצטרך צאן ובקר לזבח, ובנים ובנות לשמוח בחג, ונער וזקן לעבוד ולקבל
האלהות. גם כי בחג ה' ינחו הזכרים והנקבות הקטנים עם הגדולים.

21

בא

ועל זה השיבם פרעה: "יהי כן יי' עמכם כאשר שלח אתכם ואת טפכם". רוצה לומר: לא כמו שאמרת⁹ המקנה, שהיא החלוקה השלישית שזכרת, כי זה לא יעלה על הדעת. אבל גם שתי המחלוקות¹⁰ הראשונות, שהם מהגברים ומהטף, לא שלח. וכזה ביאר להם, שהיתה כוונתו בשאלת "מי ומי ההולכים", אם ילכו הגדולים או הקטנים עמהם. ומפני ששאל משה הרבה, קללו פרעה בשם ה', לאמר: "יהי כן יי' עמכם" - האלוה שאמרתם עמכם. "כאשר שלח אתכם ואת טפכם", כאומר: לא שלח הזקנים ולא הנערים והניח, וכל שכן שאר הדברים שלא שלח.

ואמנם אומרו: "ראו כי רעה נגד פניכם", כבר ראית¹¹ מה שפרשו עליו חכמינו זכרונם לברכה (ילקוט תשא, שצב): כוכב אחד יש ששמו רעה, ואני רואה באצטגנינות שלי שעולה לקראתכם במרבר, והוא סימן דם והריגה. וכשחטאו ישראל בעגל ובקש הקדוש ברוך הוא להרגם, אמר משה בתפלתו (שמות לב, יב): "למה יאמרו מצרים לאמר ברעה הוציאם". מיד "וינחם יי' על הרעה" (שם שם, יד), והפך להם את הדם לדם מילה שמל אותם על יד יהושע. ועל זה נאמר (יהושע ה, ט): "היום גלותי את חרפת מצרים מעליכם". ורצו באדם: כוכב ששמו רעה - מאדים, שמורה על ההריגה ועל שפיכות דמים. ומרדש נכון הוא. כי פרעה היה יודע בחכמת האצטגנינות. וכן אמרו חכמינו זכרונם לברכה¹²: שאמר "מי ומי ההולכים", לפי שצפה באצטגנינותו שמכל יוצאי מצרים לא יכנסו לארץ אלא שנים בלבד והם יהושע וכלב, שעליהם אמר: "מי ומי ההולכים". והרלב¹³ כתב שראה בספר אחד, שחכם אחד אמר לפרעה שהיו שם שני אלוהות: האחד הוא פועל הטובות, והאחד פועל הרעות. לפי שהתחלות הדברים המתחלפים ראוי שתהיינה מתחלפות. ושאלהי ישראל היה פועל הרעות, כמו שנראה מהמכות אשר שם במצרים. ושלוה אמר פרעה: "ראו כי רעה נגד פניכם", כי אלהיכם שאתם פונים אליו הוא פועל הרעה ולא יעשה לכם כי אם רע. ושעל זה אמר משה בתפלתו על העגל (שמות לב, יב): "למה יאמרו מצרים ברעה הוציאם". והפירוש הזה הוא עצמו ענין המרדש אשר זכרתי.

מלכות

1. פרשנו תוהה בצצט מה רצה פרעה לרצות ולמה תשובתו fe מה הרציה אותו, התוכף להסביר?
2. עלו אפשרויות מוצא פרשנו לברר באי ומי מדובר, מה הן?
3. מה היתה תאוצת פרעה על דברי משה?
4. מה צנין "רעה" כאן ואיך פרשנו מסביר זאת?
5. מהי דעת הרלב"ט ואיך זה מתלבט כאן?

* * *

ג. הרב יהודה שניב . פרק י' פסוק יא:

"על כל אשר יחפץ יטנו". ובמה תלוי הדבר? דבר זה משמיע רבי ישמעאל במדרש משלי שם: "יכשבר ודם עולה למלוכה לבו נתון בידי הקב"ה. אם זכה העולם הקב"ה מטה לבו של מלך לגזרות טובות, אבל אם נתחייב העולם הקב"ה מטה לבו לגזירות רעות". ודאי אין כוונת הדברים שהבחירה ניטלת מן השליט לגמרי, שאם כן הסרת מימנו כל אחריות אישית למעשיו או מחדליו, והרי ההתדיינות עם פרעה מלמדת כי בידיו היתה הכרעה, לפחות בשלבים הראשונים, והוא אמור להיענש קשות על הכרעתו. אבל יש בכך מסר לדורות. מאמצים רבים מאד נעשים כדי להטות לב שליטים לכיוון זה או אחר. מאמצים הנגזרים מוודאות כי השליט הוא הבוחר את דרכו. ברם אם תופנם הידיעה כי לא תמיד השליט הוא המנווט ופעמים מן השמים מטים את לבו, כי אז אולי יופנו המאמצים גם לכיוון אחר. "זכה העולם" או "נתחייב העולם" - דבר זה נקבע על ידי בני אדם רגילים, ולהם הרי ישנה בחירה חופשית מלאה להרע או להיטיב.

"ויאמר ה' אל משה: בא אל פרעה כי אני הכבדתי את לבו..." (י, א). הכבדת לב זאת העסיקה רבות את בעלי המחשבה, שכן היא נראית כסותרת את הבחירה החופשית שהעניק הקב"ה לבני האדם. הרמב"ם (הלכות תשובה ו, ג; שמונה פרקים, ח) מסביר שיש וניטלת הבחירה מחוטאים חטא חמור (מרצונם החופשי), כדי שלא יבקשו לשוב מחטאם ויוכלו להיענש על שחטאו. וכבר דיברו בזה חכמים במדרש: "אמר רבי יוחנן: מכאן פתחון פה למינין לומר: לא היתה ממנו שיעשה תשובה. אמר לו ר"ש בן לקיש: יסתם פיהם של מינין... שהקב"ה מתרה בו באדם פעם ראשונה שניה ושלישית, ואינו חוזר בו, והוא נועל לבו מן התשובה כדי לפרוע ממנו מה שחטא. אף כך פרעה הרשע, כיון ששיגר הקב"ה חמש פעמים ולא השיגו על דבריו. אמר לו הקב"ה: אתה הקשית ערפך והכבדת את לבך הריני מוסיף טומאה על טומאתך..." (שמו"ר יג, ג). באמת, אינה דומה בחירה שבידי מלך ושליט לבחירה הנתונה לכל אדם. דבר זה עולה מהכתוב במשלי "פלגי מים לב מלך ביד ה', על כל אשר יחפץ יטנו" (כא, א). לבו של מלך הרי הוא כפלגי מים שניתן להטותם לכל כיוון, והוא מסור ביד ה' המטה אותם לכל אשר יחפץ. טעם לכך מעלה רבינו יונה בפירושו למשלי: "מפני שהרבים תלויים במלך ונתן לו השם כח להמית ולהחיות להרע ולהיטיב, שומר ה' את לבו". מתן בחירה חופשית מלאה למלך משמעה ניטלת הבחירה מאנשים רבים ומסירת גורלם לרצונו הטוב או הרע. דווקא עקרון הבחירה דורש לצמצם את זו שבידי השליטים.

10

1. התוכל להסביר מה בדיוק "הצסיק רבות את הצלפי המחשבה"?
2. איך הרמב"ם מסביר את הסתירה לכאורה הנראית?
3. מה בדיוק היא תשובת ר' יוחנן והיא הבדל בינה לבין הרמב"ם?
4. מה המיוחד בקשר למאק ולמה כאן המצב שונה?
5. היש למאק בחירה חוקשית וצד היכן?
6. "זכה או נתחייב הצולט" איך זה כולצף?
7. האט יש לנו - לצע הפשוט - מה לצעות ובאינה כיוון?
8. התוכל למצוא רמזים למצבנו הצכשוני כאן לפי זה?

* * *

ד. טפורנו.

פרק יב' פסוקים כט', לח': (כט) ויה' הקה⁵⁴. כלומר, ישאל התעסקו במצות הפסח⁵⁵, ויה' הקה באותו הזמן בעצמו⁵⁶ את בכורי מצרים לגאלם.

(לח) וצאן ובקרו. של ערב רב שעלו עמם⁵⁷ לגור בתוכם עם כל קנינם.

כט

54. ולא "ויך ה'", משמע, איפוא, שיש להבין את הוי"ו כוי"ו החיבור, לעומת וי"ו ההיפוך שאין לה כל משמעות של חיבור. אף וי"ו החיבור כאן מודגשת במיוחד, באשר די היה לכתוב ויהי בחצי הלילה הבה ה". לכן מפרש רבינו כי כוונת הוי"ו בכתוב לחבר יחד את פסוק כט (מכת בכורות) עם פסוק כח (עשיית קרבן פסח). גם רש"י (המפרש "הוא ובית דינו") מתבסס על אותה תופעה של וי"ו החיבור במקום וי"ו ההיפוך או שלא לצורך, וממנו למד את ענין התוספת (לעומת החיבור והקשר שרבינו למד). ועיין רש"י לבראשית יט, כד. 55. פסוק כח: "וילכו ויעשו". לא כרש"י שהבין שמדובר עדיין בראש חודש, ולכן "וילכו ויעשו" מלמד שכיון שקיבלו עליהם, מעלה עליהם... 56. כך שוי"ו החיבור מקשדת עם פסוק כח, ואין זה המשך של "ויהי בחצי הלילה". זוהי איפוא, וי"ו החיבור המשמשת כוי"ו ההקבלה וההנגדה.

לח

57. רבינו מדייק את פירושו מזה שנושא הכתוב הוא "ערב רב עלה אתם", וממילא הזכרת "צאן ובקר" מתיחסת אף היא לערב רב, ואי אפשר לומר על העאן ובקר לשון "עלה אתם" כמתייחס לעם ישראל מכיון שבעלי חיים אינם עולים עם מאן דהו, אלא המאן דהו לוקח אותם עמו. לכן ברור ש"עלה אתם" מוסב על הערב רב, וממילא הצאן ובקר מתיחס אף הוא לנושא הפסוק. ומכאן המסקנה שזה היה צעד החלטי מצד הערב רב להטיל ולשתף את גורלם בצורה מלאה ומושלמת עם בני ישראל.

שאלות:

1. על אינה קושי דקדוקי צומד פרשנו בפסוק כט'?
2. איך הוא מסביר את האו' כאן ומהו חידושו בכך?
3. לכאורה, מה בכלל קשה בפסוק לחי'?
4. מהו הרציון שפרשנו מכניס הכירושל כאן?

* * *